

Lluís Esteva
i Cruañas,
en una imatge
retrospectiva.

Lluís Esteva, investigador i defensor del patrimoni guixolenc

Àngel Jiménez

La complexitat de la marcada personalitat de Lluís Esteva i Cruañas, i també la diversitat de disciplines que ha tractat al llarg de la seva vida donen un perfil humà molt difícil –per no dir impossible– d'esbossar amb paraules.

Per això en aquestes poques pàgines de la *Revista de Girona*, i amb motiu de la seva mort, tan sols puc subratllar dues facetes de la seva rica –polièdrica– figura, que a mi ara se m'ocorren. La seva tasca d'investigador infatigable del patrimoni guixolenc –i de la Vall d'Aro–, i la valenta defensa d'aquest davant les destrosses de l'especulació urbanística.

La gènesi d'aquests dos vessants de la seva vida l'hem de buscar en la seva biografia.

Nota biogràfica

Nascut a Sant Feliu de Guíxols, s'educà en el rigor i meticulositat del seu pare i mestre, el senyor *Juanito*, professor del col·legi Vidal i de moltíssims guixolencs en les seves classes particulars de tenedoria.

La formació pedagògica i didàctica, que adquirí estudiant magisteri, configurà l'ordre i la funcionalitat dels seus escrits sempre fets amb precisió i claredat.

Exercint de mestre a Begur, el 1943 es posà en contacte amb el doctor Lluís Pericot. Sospito que aquest encontre va ser cabdal en el futur professional de l'Esteva, ja que el prehistoriador gironí l'inicià en les tècniques de les recerques arqueològi-

Lluís Esteva, segon de l'esquerra, en l'aixecament del menhir de la Murtra, la primavera del 1952.

Lluís Esteva amb Gaziol, al passeig de Sant Feliu de Guíxols.

ques, i la col·laboració entre ambdós va ser constant.

El 1949, en retornar al seu poble natal per fer de mestre als Estudis Nous, va poder dirigir la seva investigació a l'entorn arqueològic guixolenc i contrada.

La investigació

Gràcies a l'extensíssima tasca de publicació portada a terme amb entusiasme per Lluís Esteva —he comptat cap a tres-cents títols entre llibres, treballs, articles, opuscles i notes periodístiques!— hom pot resseguir la trajectòria dels seus treballs: prehistòria de la comarca guixolenc —sobretot els monuments megalítics de les Gavarres—, el poblat ibèric del Fortim, la Porta Ferrada i la torre del Fum, el subsòl del monestir barroc, la basílica paleocristiana de Santa Cristina, Bell-lloc, l'església de Fenals, etc.

Sense abandonar del tot l'interès per les restes arqueològiques, adreçà la seva curiositat al patrimoni documental. El nomenament d'encarregat de l'Arxiu municipal el 1974 li ho va facilitar. Es dedicà de ple a la recerca del fons arxivístic, municipal i parroquial. I hi introduí una novetat metodològica: l'exactitud en la investigació documental. L'estil de l'Esteva acabà, definitivament, superant-la, amb aquella manera de fer història local a base de repetir dades bibliogràfiques i d'afirmar quel-

com sense citar-ne la font, el document. Seguint les lleis del positivisme en què havia estat format, sabia que la història es feia amb documents —el moll de l'ós del seu discurs històric—, i que sense documents no hi ha història. D'aquesta manera emprengué una funció erudita, consagrada a l'estudi i la publicació de documents, ordenats amb escrupolós rigor, cronològicament.

A partir d'aquí, i qüestionant tot el que anteriorment s'havia escrit sobre la història de Sant Feliu, començà una labor desmitificadora; per exemple, sobre la famosa batalla de Lepant. Va saber unir la claredat de l'exposició —Gaziol la hi aconsellà sovint— a la precisió de les dades bàsiques, convençut que es tractava de quelcom fonamental. I efectivament, són les primeres matèries, sense les quals no serà possible la història, la interpretació.

Autodidacte especialitzat en l'arqueologia, l'Esteva no s'imposà un límit en la seva recerca històrica, sinó que canvià, sense massa dificultats, d'una disciplina a una altra, i s'interessà pràcticament per tots els períodes de la història local.

Òbviament, tot i la seva capacitat personal —que era molta— demanà i rebé la col·laboració d'especialistes professionals en arqueologia, història antiga i medieval, art, numismàtica, paleografia, llatí, ceràmica, etc. El que li permeté un ric diàleg i l'intercanvi epistolar amb moltes personalitats acadèmiques del

país (Pericot, Palol, Rius, Ainaud, Oliva, Sanz i Riuró, Mundó, Massot, Calzada, etc.), els quals, com una mena de supersatrat, deixaren traces en la seva obra.

En un altre nivell —de substrat, per continuar amb el símil— el senyor Esteva trobà el recolzament i l'aportació molt valuosa —quant a dades, troballes, restauracions, etc.— d'un bon nombre de guixolencs que feren possibles les seves publicacions. Primer, els socis del CEM, en Ricard Pla per exemple; i després la contribució essencial de Josep Escortell, Joan i Néstor Sanchiz i de Joan Reyné, malgrat l'exagerada manca d'ostentació de tots ells.

L'obra que ens ha llegat l'Esteva és, doncs, personalíssima i alhora representativa de tot un col·lectiu guixolenc que l'ha feta possible.

La defensa del patrimoni

Tanmateix, Lluís Esteva, com a persona, tenia molts altres aspectes. Un d'ells, el que jo ara més valoro, era la defensa de tot el patrimoni guixolenc. No solament de l'arqueològic, sinó també de l'urbanístic i paisatgístic. Immers en la seva tasca investigadora, es trobà de ple en el remolí de l'especulació que comportà el turisme del final dels anys 50. Aleshores ell va saber contemplar la ciutat i el territori com un patrimoni global que cal, no solament documentar i estudiar, sinó sobretot conservar.

Lluís Esteva en l'acte d'homenatge a Joan Torrent i Fàbregas.

Lluís Esteva és felicitat per Josep Vicente, alcalde de Sant Feliu, en l'homenatge que se li va retre l'any 1986.

Quan anava a ser construït un xalet a sobre la punta dels Guíxols, Lluís Esteva publicà un escrit on cridava l'atenció sobre la importància del jaciment ibèric del Fortim, i demanà una solució ràpida i una actuació urgent. I ho aconseguí. Era l'any de 1952.

Després el Club Nàutic, que engolia l'antic port natural i la cova del «sant», segons la tradició.

Com a corresponsal de *La Vanguardia* i també a *Destino* denuncià el 1969 el complex turístic que a la banda de ponent es volia construir, amb la conseqüent destrucció del paisatge del port i del passeig marítim. Fou endebades. Es

construí, però ell en publicar el llibre del passeig el 1984 insistí de nou en la «catàstrofe urbanística per a Sant Feliu», en perdre quatre béns del comú importantíssims (la font de Sant Elm, la placeta, jardí i escales i un tram de camí).

El 1971 inquiria la població «Podem despedir-nos del passeig del monestir?». Una altra possibilitat urbanística perduda.

Amb els ajuntaments democràtics, ell i la Junta del Museu, elaboraren l'inventari d'edificis a protegir i conservar, que no va ser recollit totalment pel Pla General. De manera que quan s'enderrocà impunement la muralla

medieval que encara restava, incrustada a can Roig al passeig, presentà la seva dimissió com a president de la Junta del Museu.

Repetidament ens havia confiat la seva impotència davant la insensibilitat de propietaris i polítics pel que fa a la conservació del patrimoni.

La transformació actual de la demanda del turisme li ha vingut a donar la raó.

En aquest segon aspecte de la personalitat de l'Esteva, segurament més compromès i ingrat, val a dir que es va trobar més sol; com una veu que clamava al desert.

Una obra inacabada

Tant la seva obra d'investigador, com la de denúncia, que ens ha llegat resten obertes, inacabades, perquè una i l'altra puguin ser continuades i aprofundides.

En recordar el senyor Esteva em vénen a la memòria aquells versos —despullats, això sí, del seu fons trist— del poeta valencià Andrés Estellés:

«...Reportar, anar fent l'inventari, escarbant entre tot l'enderroc, entre tristes coses l'edifici abatut; tossint, entre la pols; persistint tenaçment —un setrill, una taula, una ansa d'un pitxer, o bé tros d'un espill—, agafant cada cosa tot i prenent-ne nota...»

Àngel Jiménez és arxiver municipal de Sant Feliu de Guíxols.

Lluís Esteva i Ricard Pla, col·laboradors en la restauració de monuments megalítics de les Gavarres.

Bibliografia de Lluís Esteva

Llibres

- L'escut d'armes de Sant Feliu de Guíxols*, Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1982.
- El passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols compleix 150 anys*, Publicacions del Museu Municipal, Sant Feliu de Guíxols, 1984.
- El ternal de Sant Feliu de Guíxols (1354-1980)*, Amics del Museu Municipal de Sant Feliu de Guíxols, 1990, (en col·laboració amb Ll. Pallí).

Treballs

- «Prehistoria de la comarca guixolense», I, *Anales del IEG*, 1957, pàg. 163-263.
- «Prehistoria de la comarca guixolense», II, *Anales del IEG*, 1958, pàg. 173-244.
- «Sepulcros megalíticos de las Gavaras», I, *Corpus de seps. megs.*, España, fascículo 3. Instituto Español de Prehistoria del CSIC, Departamento de Barcelona. Servicio de Investigaciones Arqueológicas de la Diputación de Gerona, 1964.
- «Sepulcros megalíticos de las Gavaras», II, Girona, 1966.
- «Sepulcros megalíticos de las Gavaras», III, Girona 1970.
- «La població treballadora guixolense, de 1556 a 1645», *XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Publicació núm. 1 del Museu Municipal d'aquesta ciutat, 1977, pàg. 131-200.
- «Sepulcros megalíticos del Alto Ampurdán», *Corpus de seps. megs.*, España, núm. 9, Instituto de Arq. y Preh. de la Universidad de Barcelona y Ser. de Inv. Arq. de la Diputación de Gerona, Girona, 1979.
- «Actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guíxols», *Estudis sobre temes guixolencs*. Publicació núm. 2 del Museu Municipal d'aquesta ciutat, 1980, pàg. 23-53.
- «Inventari de la premsa guixolense (1878-1979)», *Estudis sobre temes guixolencs*. Publicació núm. 2 del Museu Municipal, 1980, pàg. 53-138 (en col·laboració amb Elena Esteva i Massaguer).
- «El Salvament», *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 1, IEBE, Sant Feliu de Guíxols, 1981, pàg. 155-175.
- «Tècnica constructiva en els sepulcres megalítics de l'Empordà», *IEBE*(1) núm. 2, Sant Feliu de Guíxols, 1983, pàg. 13-27.
- «Les creus de terme de Sant Feliu de Guíxols», *IEBE*, núm. 2, Sant Feliu de Guíxols, 1983, pàg. 81-123.
- «Sant Feliu l'Àfrica i Sant Feliu de Guíxols», *IEBE*, núm. 3, (1984) pàg. 11-70 (en col·laboració amb Josep Calzada i Oliveras).
- «Autoritats municipals i eclesiàstiques de Sant Feliu de Guíxols des del 1800 fins avui», *IEBE*, núm. 3, 1984).
- «Sepulcre paradolmènic del Turó de l'Àliga (Sant Feliu de Guíxols, Baix Empordà)», *IEBE*, núm. 4, 1985.
- «La cova d'en Pere (Santa Cristina d'Aro)», *IEBE*, núm. 5, 1986.
- «Troballes del segle XVII en els carinyols d'una casa guixolense», *IEBE*, núm. 5, 1986, (en col·laboració amb J. Escortell, J. Sanchiz i N. Sanchiz).
- «Eduardo González Hurtebise dit Delaborde. Notes biogràfiques», *IEBE*, núm. 6, 1987.
- «El poblat ibèric dels Guíxols (segles IV aC a I dC)», *IEBE*, núm. 8, 1989, (en col·laboració amb J. Ma. Nolla i F. Aicart).

- «Bell-lloc d'Aro. Restauració de l'església (1959-1962) i excavacions efectuades (1982-1986)», *IEBE*, núm. 9, 1990.
- «Sant Feliu de Guíxols. Segon intent d'alçar blocs de cases als passeigs propers a la platja», *IEBE*, núm. 10, 1991.
- «El retaule de l'escultor guixolenc Domènec Rovira el Major (1657-1678)», *IEBE*, núm. 11, 1992.
- «Excavacions a la basílica de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà) (1962-1966)», *IEBE*, núm. 12, 1993.
- «El retaule renaixentista de Santa Cristina d'Aro», *IEBE* núm. 12, 1993, (en col·laboració amb J. Bautista).

Articles publicats en la Revista de Girona

- «Tres restauraciones en las Gavaras», núm. 2, 1956.
- «Excavaciones en el monasterio benedictino de Sant Feliu de Guíxols», núm. 19, 1962.
- «La Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols», núm. 20, 1962.
- «En el quart centenari de la batalla naval de Lepant. Jaume Oriol, capità de galera», núm. 55, juny 1971.
- «Comunicaciones de tema gerundense presentadas en el XII Congreso Nacional de Arqueología de Jaén», núm. 58, 1972.
- «Primer intento de edificar casas en el paseo del Mar (1797-1817)», núm. 60 de 1972.
- «Antoni Ferrer, gran canceller de Milà (1619-1634)», núm. 63, 1973.
- «El sepulcre de corredor de la font del Roure (Espolla)», núm. 67, 1974.
- «A la memoria de Miquel Oliva i Prat», núm. 69, 1974.
- «Excavació de la Porta Ferrada de Sant Feliu de Guíxols (agost del 1963)», núm. 82, 1978.
- «El casino dels nois de Sant Feliu de Guíxols», núm. 85 i 87 de 1978 i 1979, respectivament.

Selecció d'altres articles publicats

- «Cerámica romana de época tardía hallada en Sant Feliu de Guíxols», *Seminario de estudios de arte y arqueología*, Universidad de Valladolid, 1962.
- «La antigua iglesia de Santa María de Fanals, pequeña joya del arte románico, utilizada como pajar en el corazón de la Costa Brava», *Àncora*, FM(2).
- «Un plano de Sant Feliu de Guíxols y de su sistema defensivo, levantado en 1875 por el ingeniero D. Carlos Barraquer», *Àncora*, Nadal, 1964.
- «El sistema defensivo de nuestro monasterio», *Àncora*, FM i 18.08.1966.
- «Un horno alfarero, de época romana, en Playa de Aro (I-II dC)», *Àncora*, Nadal, 1966.
- «La primitiva población guixolense (s. V aC al V dC)», *Àncora*, FM, 1967.
- «La torre Seguera (Castell d'Aro)», *Àncora*, 25-04-1968.
- «La Porta Ferrada», *Àncora*, FM 1968.
- «La torre del Mas Riembaú fou construïda entre 1562 i 1573», *Àncora*, 19-09-1968. (En col·laboració amb J. Escortell).
- «El sistema defensiu guixolenc a la segona meitat del s. XVII», *Àncora*, FM 1969, (en col·laboració amb J. Escortell i J. Marull).
- «Fra Benet Pañelles i Escardó, abat de la ciutat (1705-1717) i bisbe de Mallorca (1730-1743)», *Àncora*, FM, 1970.
- «En el quart centenari de la batalla naval de Lepant». Montserrat Guardiola, capità de galera, *Àncora*, 22-IV-1971.

- «En el quart centenari de la batalla naval de Lepant». El guixolenc Joan Camisó en fou un gran heroi?, *Àncora*, FM 1971.
- «Quina fou la participació guixolenc a la batalla naval de Lepant?», *Àncora*, 21-X-1971.
- «Més notícies de Joan Camisó», *Àncora*, 30-IX-1971.
- «Rafael Aixada, capità de la galera Capitana d'Espanya», *Àncora*, FM 1973.
- «Las pipas pseudo-romanas de Ampurias fueron obras en Palamós». *Miscelánea Arqueológica*, Museo Arqueológico, Barcelona, 1974, pàg. 315-324.
- «Cronologia d'una clau de volta de l'església parroquial (1443)», *Àncora*, 17-XI-1977.
- «Els carrers de Sant Feliu», sis escrits publicats a *Àncora*: Nadal 1977, 19 i 26-I-1978, 2 i 30 de març i 18 de maig (en col·laboració amb Lluís Palahí).
- «Unes pedres ben aprofitades. De la de Sant Nicolau (?-1598) a la sagristia del Monestir (1591-1613)», *Quaderns d'Informació Municipal* núm. 9, 15-II-1980.
- «El combat del "Montañés" (31-III-1975) i els capitans Josep Jordà i Maltés (1752-1835) i Josep Jordà i Feliu (1784-1855)», *Àncora*, FM 1980.
- «La torre de la Pedrera o d'en Barraquer (1838-1890)», *Quaderns d'Informació Municipal* núm. 17, octubre de 1980.
- «La capella de Sant Amanç», *Àncora*, Nadal 1980.
- «Fites remarcables de la vida guixolenc». 7 escrits a *Àncora*: 1/ «Enllumenat públic mitjançant fanals d'oli» (1855). 2/ «Enllumenat públic mitjançant petroli» (1863). 3/ «Enllumenat privat per gas» (1881), FM 1981. 4/ «Enllumenat públic per gas» (1883), 17-IX-1981. 5/ «Il·luminació privada per electricitat (1907)», 5-XI-81. 6/ «Enllumenat públic mixt: per gas i per electricitat (1908)», 10-XII-81. 7/ «Evolució de l'enllumenat a Sant Feliu de Guíxols (1855-1908)», 21-I-1982.
- «Recollida de materials arqueològics a Sant Feliu de Guíxols», *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 1, IEBE, Sant Feliu de Guíxols, 1981, pàg. 177-201 (en col·laboració amb Josep Escortell, Néstor Sanchiz i Joan Sanchiz).
- «Edificació cristiana del segle V en el monestir guixolenc», *Àncora*, 11-III-1982.
- «Ceràmica hispano-romana recollida en el subsòl del monestir de Sant Feliu de Guíxols», *Estudis sobre temes del Baix Empordà*, núm. 2, Sant Feliu de Guíxols, 1983, pàg. 41-60.
- «El Carnaval guixolenc del 1879», *Publicacions de la Ciutat de Sant Feliu de Guíxols*, núm. 4 (1985).
- «Hallazgo del dolmen "d'en Botey"», *La Vanguardia*, Barcelona, 11-II-1971.
- «Algavira és sinònim de camp o peça de terra», *Àncora*. NADAL-1986.
- «La pesca amb xàbega (Focs d'Encesa) (Sant Feliu, 1583)», *Àncora* 9-IV-1987.
- «La Muralla de can Falgueres», *Àncora* 3-XII-1987.
- «El vall o fossat del sistema defensiu medieval guixolenc», *Àncora* 10-XII-1987.
- «L'edifici de les Carmelites», *Àncora*, 3-III-1988.
- «El presbiteri major de la Parroquia, 1878 (?) -1966», *Àncora*, FM, 1989.
- «Noms que ha tingut l'antiga plaça Major (ara dita Plaza España)», *Àncora*, 21-IX-1989.
- «Expansió nord-est de la vila guixolenc», *Àncora*, FM, 1990.
- «Peregrinatge d'un escut del monestir guixolenc», *Àncora*, nadal 1990.